Zor İşlerin Adamı

MUS'AB B. UMEYR

Radîyallahu Anhu

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ، يُقَلِّبُ الدُّنْيَا بِأَهْلِهَا، لَقَدْ رأيتُ هَذَا [يَعْنِي: مُصْعَبًا] وَمَا بِمَكَّةَ فَتًى مِنْ قُرَيْشٍ أَنْعَمَ عَنْدَ أَبَوَيْهِ نَعَيْمًا مِنْهُ، ثُمَّ أَخْرَجَهُ مَنْ ذَلِكَ الرَّغْبَةُ فِي الْخَيْرِ وَحَبَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

"Dünyayı bütün her şeyi ile değiştiren Allah'a hamd olsun. Mekke'de Kureyş'in bir genci iken Mus'ab'ı gördüm. O, anne ve babasından çokça ikram görüyor, nimetlere gark oluyordu. Ama o hayır olanı tercih etti. Allah ve Resûlu'nün sevgisi ile bütün o nimetlere yüz çevirdi."

(İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 107)

"Benim kardeşim, sen değil; seni bağlayan şu Medinelidir. Bizi kardeş yapan, aynı anadan, aynı babadan olmamız değil; aynı Allah'a ve aynı Peygamber'e inanmamızdır."

Mus'ab b. Umeyr (ra)

(İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 385)

Adı	Mus'ab b. Umeyr
Anlamı	Zorlu, güçlü ve dayanıklı
Künyesi	Ebû Muhammed/ *Muhammed'in babası*
Lakabı	Mus'abü'l-Hayr/*Hayırlı Mus'ab*
Baba Adı	Umeyr b. Haşim
Anne Adı	Hunas bint Mâlik
Kabilesi	Abduddaroğulları/Mekke
Doğum Yeri	Mekke
Doğum Yılı	N. Öncesi, 25 / Miladî, 585
İslam'a Girişi	Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi	16 yıl
Rivayeti	Yok
Savaşları	Bedir ve Uhud
Görevleri	Medine'ye ilk gönderilen muallim
Vefat Yeri	Uhud Şehitliği/Medine
Vefat Yılı	Hicrî, 3 Şevval 3/ Miladî, 24 Mart 625
Vefat Yaşı	40

Zor İşlerin Adamı
MUS'AB B. UMEYR
(Radîyallahu Anhu)

Sahâbenin rehberliğinde başlatılan yürüyüşümüzün 29. durağı olan İzmir'de büyük sahâbî Mus'ab b. Umeyr'in sofrasında, onun adına kurulan bu güzel mecliste bizleri toplayan Rabbimize hamd olsun.

Onun kutlu Nebi'sine salât ve selam olsun.

Başta Mus'ab b. Umeyr olmak üzere, tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize, tabiîn nesline ve o nesillerden sonra gelen tüm mü'minlere, muvahhidlere, mücahitlere selam olsun.

Türkiye'nin 81 vilayetinde ve Kıbrıs'ta, yani 82 ilde bir şekilde o yer ile bağı olan ya da bağı kurulan bir sahâbî efendimizi taşımaya, onun hayatını anlamaya, o hayattan aldığımız mesajlarla, hayatlarımıza anlam katmaya çalışıyoruz. İzmir'in nasibi gerçekten çok büyük; çünkü büyük bir davanın büyük bir temsilcisi olan Mus'ab anlatılacak burada...

Mus'ab b. Umeyr ve İzmir

Peki, neden İzmir'e Mus'ab b. Umeyr seçildi? Bunun birkaç sebebi var, bu sebeplerden iki tanesini burada aktarmak istiyoruz. Birincisi, ne zaman İzmir'de İslâmi hizmetlerden bahis açılsa, kardeşlerimiz coğrafyanın zorluğunu dile getirir, İzmir'in zor bir yer olduğunu söylerler. Zor yerde, nasıl hizmet edilir; bu sorunun cevabını bulmak için burada Mus'ab denilecektir. Çünkü o, zor işlerin adamı olarak, zor zeminlerde nasıl İslâm temsil ve tebliğ edilir; bunu bizlere çok güzel bir şekilde öğretecektir.

İkincisi ise, İzmir şehir olarak İstanbul'un kardeşi sayılır. İstanbul'un manevi fatihi Ebû Eyyüb el-Ensârî'dir. Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin muhacir kardeşi ise Mus'ab'tır.[1] İstedik ki bu kardeşlik muhacir-ensâr şeklinde devam etsin, İstanbul'da Ebû Eyyüb el-Ensârî densin, İzmir'de de kardeşi Mus'ab denilsin. Allah hayırlara tebdil eylesin. İstifadelerimizi çoğaltsın.

Hz. Mus'ab Bize Neler Öğretir?

O; bize dinin değer ve kıymetini, feda etmeyi ve fedakârlığı, şehadet sevdasını ve aşkını, istikameti ve istikrarı, sözün gücünü ve dengeli davranmayı, iradenin hakkını vermeyi ve sabrı kuşanmayı, hicreti ve gurbeti, ideal manada talebeliği ve muallimliği, niyetin selim olmasının önemini yani ihsanı ve ihlası, arkaya bakmamayı ve iş başa düşünce meydana atılmayı, neticeyi Allah'a bırakmayı ve ahiret eksenli yürümeyi, zor davaların büyük adımlar beklediğini ve sancağı yere düşürmeme sorumluluğunu ve daha onlarca şeyi öğretir...

Onun hayat defterinin sayfalarını aralamadan bir dua ederek, bu bahse başlayalım. Duamız şu olsun:

Allah'ım! Hz. Mus'ab'ın bereketli hayatından bizleri de nasiplendir.

Allah'ım! Öğrenilen hakikatleri sadece kürsülerde ve satılarda, kitaplarda bırakma.

Allah'ım! Mus'ab'a hasret bir zaman diliminde bizlere o ruhu diriltecek liyakat ve ehliyetler nasip eyle! Âmin, âmin, âmin...

Zengin ve Soylu Bir Ailenin Nazlı Çocuğu

Tarihler Miladî 585'i gösterdiğinde, yani daha İslâm'ın dirilten mesajları Mekke'nin semalarında yankılanmasından 25 yıl önce, Umeyr'in evinden Mekke sokaklarına bir müjde yayıldı. Müjdeyi getiren: "Ey Umeyr! Beklediğin oldu; Allah sana bir erkek çocuk daha nasip etti" diyordu. Erkek

[1] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 131; Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 386.

çocukların doğumuna sevinip, kızların doğumuna üzülen o câhiliye toplumunda Allah bir kez daha baba Umeyr b. Haşim'i sevindirmişti. Mus'ab, o evin üçüncü erkek çocuğu oluyordu. Büyük abisi Velid, onun bir küçüğü Ebû'l-Aziz, sonra Mus'ab, birkaç yıl sonra da dünyaya gelen Ebû Rumî ile onlar dört erkek kardeş olacaklardı.[2] Bir de anne bir kız kardeşi olarak Ümmü Ebân vardı. Ümmü Ebân geç de olsa iman edecek, meşhur sahâbî Talha b. Ubeydullah ile evlenecekti. [3]

Mus'ab, Mekke'nin bilinen ve toplum içerisinde ağırlığı olan Abduddaroğulları'na mensuptur.[4] Abduddaroğulları, Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde *Sidâne*/Kâbe'nin örtüdarlığı ve anahtarını taşıma ile *Râye*/Savaşta sancakları taşıma görevini yürütüyorlardı.[5] Abduddaroğulları'nın 5. göbekten Kusay'da, Efendimiz (sas) ile soyları birleşirdi.[6] Mus'ab'ın annesine gelince, annesi Hunâs bint Mâlik'dir.[7]

Mus'ab'ın ailesi çok zengin bir ailedir. Mekke'nin en gösterişli ve büyük evlerinden biri onlarındır. Bu evin tabir câiz ise en forslu çocuğu ise, Mus'ab'tır. Çok güzel ve yakışıklı olduğu için ailesi tarafından hep el üstünde tutulmuş ve böyle yetiştirilmiştir. Anne Hunâs'ın en küçük çocuğu olmasından dolayı, diğer oğullarından daha fazla Mus'ab'ın üzerine titremektedir. Onun her şeyi özeldir; giydiği elbiseler ve ayakkabılar, sürdüğü kokular, kullandığı sabunlar ve daha neler neler... Meselâ; kaynaklarımız Hunâs'ın oğlu Mus'ab için özel olarak Yemen'den ayakkabı diktirdiğini ve bu ayakkabıyı yalnızca onun giydiğini belirtirler.[8]

Onun sürdüğü kokular özeldir; birçoğu Mus'ab'ı, kullandığı kokularından tanır; geçtiği sokaklar onun kokusu ile ayrı bir havaya bürünürdü. Böyle

[2] Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 254; Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 386.
[3] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2663; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 287; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 477.
[4] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36.
[5] el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 100.
[6] Soy yakınlığını görmek için bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 24.
[7] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 385.
[8] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127-128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175-176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36-37.

özenle yetişen Mus'ab, Mekke sokaklarında yürürken, herkes ona imrenerek bakar, onun yerinde olmak ister, Mekke'nin kızlarının niceleri onunla evlilik hayalleri kurarlardı. Kızlar birbirleri ile yarışır; kim Mus'ab'ı elde edecek diye üzerine bahisler koyarlardı. İşte Mus'ab'ın böyle bolluk ve refah içerisinde geçen bir hayatı vardı.[9]

O tam 25 yıl böyle yaşadı; o günkü şartlar içerisinde dünyalık olarak tatmadığı tat, elde etmediği nimet kalmamıştı. Maddiyatın en üst seviyesini elde etmiş biri olarak, gündüzleri arkadaşları ile Mekke'nin düzlüklerinde at yarıştırır; geceleri ise sabahlara kadar Hacun dağının eteklerinde, Safa tepesinin kenarlarında eğlenirlerdi. Onların eğlenceleri de çok özeldi; birkaç arkadaşı ancak buna katılır, herkesi içlerine almazlardı.

Yüreğindeki Boşluk ve Cevap Aranan Sorular

Dünyalık adına her şeyi elde etmesine rağmen, Mus'ab'ın yüreğinde ta o günlerde hep bir boşluk vardı. Onun ne olduğunu kendisi de anlamıyordu. Ama bir türlü o boşluğun ne ile dolacağını bulamıyordu. Geceleri arkadaşları ile eğlenirken söz bazen bu yüreğindeki fırtınalara gelince, arkadaşları ona, "senin derdini biz çok iyi biliyoruz" diyorlardı. Mus'ab ne olduğunu sorunca; "Hayatında bir kadın yok, kadın olmayınca tabi böyle sıkıntı duyacaksın" diyorlardı.[10] Mus'ab'ın câhiliye hayatında her şeyi vardı; ama hayatında hiçbir kadın yoktu. Çok ilginçtir; zinanın her türünün meşru olduğu böyle bir zaman diliminde Mus'ab hiç zinaya bulaşmamış, iffetini kirletmemişti. Tabi, Mus'ab'ın bunu yapmaması eline geçmemesinden dolayı değil, maddi imkânlarının azlığından dolayı hiç değildi. Peki, neden yaşı 25'e merdiven dayamış biri putlara inanan, her türlü eğlenceyi sınırsız bir şekilde yaşayan, refahın ve bolluğun içerisinde yüzen biri zinaya kapılarını kapatmıştı. Bunun bir tek sebebi vardı; o da Mus'ab'ın fıtratının temizliği ve halen o fıtratın içerisinde yaşamasıydı. Tabir câiz ise Mus'ab, yaşadığı zamanın Yusuf'u, Mekke'nin güzel kızları ise Züleyhaları idi. O yürürken Mekke

[9] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127, 128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36, 37.

[10] M. Hasan Büreygış, *Mus'ab b. Umeyr*, s. 17.

sokaklarında pencereler hep onun için hareket ederdi, perdeler hep onun için açılırdı, mendiller hep ona sallanırdı. Nice kızlar, sırf Mus'ab'ın dikkatini çekmek için onun yolunu gözler, o tam oradan geçecekken karşıdan gelir, alımlı çalımlı yürürlerdi. Ama Mus'ab öyle bir iffet âbidesi idi ki onda ufak bir göz kayması bile yaşanmaz; yoluna devam eder, o kızlara hiç iltifat etmezdi. Belki de Mus'ab'ı imana taşıyan, en büyük vesile bu iffeti olmuştur.

İşte Mus'ab böyle bir hayat üzerinde iken; Miladî 610 yılına gelinmiş, Efendimiz (sas) 40 yaşlarında, o ise 25 yaşlarında iken, İslâm'ın mesajı Hira mağarasından Mekke sokaklarına yayılmaya başlanmıştı. O ilk günler daha bir avuç insan Abdülmuttalib'in yetimine inanıp, onun etrafında yer almaya başlayınca tepkiler başlamış ve Efendimiz (sas), Erkâm b. Ebî'l-Erkâm'ın evini kendine mektep ve medrese edinerek, burada özel bir davet ve eğitim çalışması oluşturmuştu. Tabi, tüm Mekke, bu yeni dini ve bu yeni dinin mesajlarını konuşmaya başlamış, tabir câiz ise bu yeni mesajlar o günün tüm insanlarının ortak gündemi olmuştu.

İmana Doğru Yürüyüşü

Mus'ab, geceleri eğlenmek için arkadaşları ile toplandığında, herkes gibi onlar da bu yeni mesajları duymuş ve birbirleri ile konuşmaya başlamışlardı. Arkadaşlarından biri, Abdulmuttalib'in torunu Muhammed'in kendisini peygamber ilan ettiğini, atalarının putlarını kabul etmediğini, onlara tazim etmeyip, görünmeyen bir Allah'a kulluk edilmesi gerektiğini söylemişti. Bu sözler Mus'ab'ı çok etkilemiş ve bir anda sarsmıştı. Buna rağmen o bu sarsıntıdan biraz ürkmüş, 'bırakın bu meseleleri, bunlar bizi aşar; bunlar büyüklerimizin meseleleri' deyip, gündemi değiştirmişti. Arkadaşları da bunun üzerine gündemi değiştirmiş, başka konuları konuşmaya başlamışlardı. Ama o andan itibaren Mus'ab'ı derin bir düşünce kaplamış ve bazı şeyleri iç dünyasında kimselere bir şeyler söylemeden sorgulamaya başlamıştı. Gerçekten bu nasıl olur diye; sorular üzerine sorular sormuştu. Birkaç gün bu sıkıntı ile zaman geçirmişti. İç dünyasındaki bu fırtınalar devam ederken, o günlerin birinde sabahı zor etmiş ve o günün erken saatlerinde Mekke sokaklarına kendini atmıştı.

Sokakta yürürken, demirci Habbab b. Eret'in dükkânına uğramıştı. Habbab aslında bir köle idi, azatlığını elde etmiş, Mekke'de yaşayan mevalilerden biri idi. Çok kabiliyetli bir demirciydi. Mus'ab ile iyi tanışır, bazen sohbet ederlerdi. Mus'ab ona bıçak, kılıç, ok falan yaptırırdı. O gün de Mus'ab, Habbab'ın yanına yine bir şey almak için gitmişti. Habbab, Mus'ab'ın kendine doğru geldiğini görünce bir anda heyecanlanmış, onun gibi birini kazanmanın hesaplarını yapmaya başlamıştı. Habbab bu duygular içerisinde iken daha doğrusu yüreğinde bu yangın, bu aşk varken Mus'ab yanma gelmişti. Habbab, o kadar kendini Mus'ab'ın hidayeti meselesine kaptırmıştı ki o anda kızgın bir demiri eli ile tutmuş, o demirin elini yakma acısını bile hissetmemişti. Mus'ab, Habbab'ın elindeki o kızgın demiri görünce; şaşırmış; "Ey Habbab! Yanmıyor musun?" demişti. Habbab: *"İçimdeki ateş yüreğimi yakarken, elimdeki ateşi bedenim hissetmiyor!"* diye cevap vermişti. Mus'ab, daha da şaşırmıştı. Çünkü birkaç gündür, onun da yüreği yanıyordu. Böylece bir sohbet ortamı oluşmuş, Habbab yeni öğrendiği İslâm'ın hakikatlerine dair şeyleri ona anlatmaya başlamıştı. Habbab bir demirci mahareti ile o güne kadar eliyle dövdüğü demirleri bırakmış; sanki Mus'ab'ın yüreğini eline almış, şimdi Mus'ab'ın yüreğini Efendimiz'den (sas) öğrendiği ilahi kelamın mesajları ile dövmeye, yoğurmaya başlamıştı. İşin neticesinde Mus'ab Müslüman olmaya karar vermiş, sonra soluğu Dârü'l-Erkâm'da almış, huzur-u Nebi'de imanını ikrar etmişti.[11]

Görüldüğü üzere Mus'ab b. Umeyr'i imana taşıyan vesile Habbab b. Eret'ti. Bugün Mus'ablarımızın olmayışı, biraz da Habbab gibi vesilelerin olmayışındandır. Çünkü Mus'ab gibi yiğitleri ancak Habbab gibi yiğitler ortaya çıkarabilir. Mus'ab gibi yiğitleri ortaya çıkarabilmek için, Habbab gibi yanan ateşleri avuçlayacak fedakârlıklar gerekir. Birinin hidayetini istemek, sadece dil ile olmaz; yüreği bu aşk için yanmayan nasıl başkasına hidayeti taşıyabilir ki?

Bazen karşınıza gelen birinin yüreği, demir gibi katılaşmış olabilir. Bu adamın kalbi demirleşmiş deyip, kestirip atamazsın. Eğer sen lisanınla, o de-

[11] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127-128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175-176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36-37.

miri döver, yüreğindeki aşk ateşinle de o demiri yakarsan, onun karşısında erimeyecek demir mi kalır? Unutmayalım ki Habbab bir esnaftır, bir tüccardır; demek ki talebe yetiştirmek için ille de bir mektepte muallim olmakta şart değildir. Alırken, satarken, verirken, yaparken ama ticaretinin hakkını yerine getirirken, sen de Mus'ablar kazanabilirsin. İşte bizim Habbab b. Eret ile Mus'ab b. Umeyr'in bu tablosundan anladığımız bunlardır.

Mekke'nin En Güzeli, İnsanlığın En Güzeli'nin Huzurunda

Mus'ab, Dârü'l-Erkâm'da imanın mutluluğuna erince, 25 yıldır, yüreğinde var olan o boşluk, bir anda dolmuştu. Demek ki o boşluk imansızlıktan kaynaklanıyormuş, demek o fırtınaların sebebi imansızlık hastalığı imiş...

Mus'ab b. Umeyr o gününü, Dârü'l-Erkâm'da geçirdi; Efendimiz'den Kur'ân ayetlerini dinledi; bazılarını ezberledi, namazı öğrendi. Akşam vakitlerinde evine dönmek üzere Efendimiz (sas) ile vedalaştı. O anda Allah Resûlü (sas) Mus'ab'a: "**Ey Mus'ab! Dikkatli ol ve Müslümanlığını şimdi ailene belli etme**" dedi.[12] Çünkü Efendimiz (sas) Mus'ab'ın ailesini çok iyi biliyordu; özellikle annesinin ona düşkünlüğünü Mekke'de bilmeyen yoktu. Mus'ab bu uyarıyı da alınca evine doğru yöneldi. Evden içeriye girince; alışılmışın dışında bir hali vardı. Zaten birkaç gündür bazı tuhaflıkları annesi sezmişti; ama ne olduğunu anlamıyordu. Annesi ile görüştükten sonra odasına geçti; annesi; "Bu gece arkadaşlarının yanma gitmeyecek misin?" diye sorduğunda; Mus'ab: "Yok! Gitmeyeceğim" demişti. Bu da annesinin garibine gitmişti. Birkaç gün böyle devam etti. Mus'ab, günün belli vakitlerinde Dârü'l-Erkâm'a gidiyor; orada kalıyor, sonra evine dönüyor, odasına çekiliyordu. Artık ne Mekke'nin düzlüklerinde ki at yarışları, ne Hacun dağının eteklerinde ki gece eğlenceleri Mus'ab'ı celb etmiyordu. Onu celb eden tek şey Dârü'l-Erkâm'da her gün duyduğu yeni bir ayetin mesajı idi. Mus'ab, aradığını bulmanın sevinci içerisinde iken, annesi ise her gün biraz daha onun hakkında endişeleniyordu. Çünkü her sabah gelip annesini gören, ondan para isteyen, en güzel elbiselerini giyinip, saatlerini süslenerek

[12] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127.

geçiren Mus'ab gitmiş, yerine bambaşka biri gelmişti.[13] İman adamı değiştirir, adamı gerçekten adam yapardı...

Değişen Hayatlar

Bir müddet sonra annesi, diğer çocuklarını topladı ve onlarla Mus'ab'ın halini konuştu. Kardeşleri de Mus'ab'da var olan değişikliği fark etmişlerdi; ama çok fazla umursamıyorlardı. Hatta alttan alta seviniyorlardı. Çünkü şimdiye kadar anneleri hep Mus'ab ile ilgilenmiş, biraz kendilerini ihmal etmişti. Bu da biraz kıskançlığa sebep olmuştu. Bundan dolayı da bu halden onlar gayet memnundular. Bunun üzerine anne Hunâs, babalarının amca çocukları olan Osman b. Talha ile Mus'ab'ın halini konuşmuş, ondan bu konuda yardım istemişti. Osman, Mus'ab'ı takip edeceğini söylemişti.

Osman b. Talha birkaç gün Mus'ab'ı takip edince meseleyi anlamıştı. Mus'ab da Abdulmuttalib'in yetimine tabi olmuş, o da ataların dininden vazgeçmiş, o da namaz kılmaya başlayıp, câhiliyenin ibadet adına yaptıkları o çirkin davranışlardan yüz çevirmişti. Osman bu bilgiyi, anne Hunâs'a ulaştırınca, anne çılgına dönmüştü.[14] Nasıl olur da Mekke'nin asil ve soylu genci, Muhammed'e tabi olur; Bilallerle, Ammarlarla, Habbablarla aynı dinde buluşurlardı. Hunâs'ın içi içini yerken, Mus'ab her şeyden habersiz bir şekilde Dârü'l-Erkâm'dan çıkmış evine doğru geliyordu. Eve girince annesine selam verdi ve odasına çekilmek için izin istedi; annesi izin vermedi: "Gel! Seninle konuşacaklarımız var" dedi. Mus'ab olanları anlamıştı. Annesinin yanına gelince annesi: "Duyduklarım doğru mu?" dedi. Mus'ab; inkâr etmeden: "Evet" dedi. Annesi sinirlenmiş: "Nasıl böyle bir şey yaparsın, nasıl atalarının dininden yüz çevirirsin, nasıl kölelerin inandığı bir dine inanırsın, nasıl nasıl... ?" diye haykırmaya başlamıştı. Mus'ab sakince: "Anneciğim! Bir beni dinle" dese de anneyi ikna edememiş, annesine bir tek cümle söyleyememişti. Annenin son sözü: "Bu dinden yüz çevirip, tekrar atalarının dinine yöneleceksin" olmuştu. Mus'ab bir şey söyleyemeden odasına çekilmişti. Ertesi gün yine Dârü'l-Erkâm'a gitmiş, sonra yine evine dönmüştü. Döndü-

[13] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841.
[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841.

günde annesi ve kardeşleri odada onu bekliyorlardı. Annesi, üslubunu daha da sertleştirmiş, bu sefer Mus'ab'ı ikna etmekten, tehdit etmeye yönelmişti. "Ben sana bu dini terk et dedim, etmezsen yapacağımı biliyorum" demişti. Mus'ab o anlarda, imana ait bazı şeyleri söylemeye çalışsa da anne bir türlü dinlememiş, oğluna olan aşırı düşkünlüğü bir yönü ile hakikate gözünü kör etmişti.

Aslında bu noktada Hz. Mus'ab'ın annesi Hunâs'ın tavrı üzerine birkaç cümle söylenebilir. Bugün bazı anne ve babalar ne yazık ki bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde çocuklarına Hunâs'ın davrandığı gibi davranıyorlar. Aşırı sevgi, öyle ki Allah'tan bile sakınacak kadar sevgi ve düşkünlük, bazen ebeveynin gözlerini hakikate karşı kör edebiliyor. Dolayısı ile çocuklara sevgi meselesinde de itidalli olmalı, çocukların gelişmesi, büyümesi ve yetiştirilmesi konusunda Allah'a itimat etmeli ve bu konuda ölçüyü elden bırakmamalıdır.

İşte Hz. Mus'ab'ın annesi Hunâs bu ölçüyü kuramıyordu: "Benim oğlum gibi soylu ve aziz olan birinin köle ve alçak olan birileri ile ne işi olabilirdi ki" diyordu. Hunâs baktı ki Mus'ab'ı ikna edemeyecek, bu sefer tehditler etmeye başladı. "Eğer sen Muhammed'e ve adamlarına gidip gelmeye devam edersen; şöyle yaparım böyle yaparım" dedi. Tabi, bu tehditler de fayda vermedi. Çünkü Mus'ab iman edince başına neler geleceğini çok iyi biliyordu, bu tepkilerin olacağını da o daha ilk günlerden tahmin etmişti. Mus'ab yine İslâm'ın ondan istediği şekilde anne ve babasına saygısızlık etmeden, o hukuku koruyarak, imanını da zedelemeden yaşamaya çalışıyordu. Anne baktı ki Mus'ab tehditlere de boyun eğmeyecek, bu sefer o tehditleri uygulamaya geçti. Önce onu eve hapsetti. "İnkâr et!" dedi. Mus'ab yine boyun eğmedi. Bu sefer aç bıraktı "İnkâr et!" dedi. Mus'ab yine boyun eğmedi. Bu sefer işkenceler başladı. Daha dün oğlunun tek bir kılına dünyaları değiştirmeyen anne Hunâs, oğlunu şimdi kırbaçlatmaya başladı. Mus'ab'ın o narin bedeni kırbaçların altında inlerken bile, dilinden tekbir sedası duyuluyordu. Günlerce sürdü bu işler; ikna, tehdit ve işkence süreci en az iki-üç yıl çeşitli dönemlerde devam etmişti. Anne baktı ki olacak gibi değil, ne yapıyorsa oğlunu yolundan vazgeçiremiyor; bu sefer başka bir yol denedi; Mus'ab'ı

karşısına aldı ve dedi ki *"Ya Muhammed'in dini ya benim servetim, ikisinden birini seç!"* [15]

Büyük Davalar, Büyük Fedakârlıklar İster

Neden, Efendimiz (sas) Akabe'de kendisine gelen talep üzerine Yesrib'e Kur'ân öğretmeni olarak Mus'ab'ı gönderdi? Bu önemli sorunun cevaplarından bir tanesi işte budur. Mus'ab, âdeta o güne kadarki duruşu ile demişti ki: *"Gözümde ne dünya sevgisi ne gelecek kaygısı ne mahrum bırakıldıklarım ne elimden kaçırdıklarım, tek derdim var davam, ah davam!"* Ancak Mus'ab gibi bu davaya âşık olanlar Yesrib yolunun yolcusu olabilirlerdi...

Mus'ab evinden, ailesinden, servetinden mahrum kalınca, Dârü'l-Erkâm'a yerleşti. Bir müddet burada kalınca; Efendimiz (sas) işkenceler altında inleyen Müslümanlara yeni bir menzil işaret etmişti. Orası deniz aşırı bir ülke olan Habeşistan'dı. Şimdi Allah Resûlü (sas) bir avuç Müslüman'ı o topraklara gönderecekti. O günler Nübüvvetin 5. yılı idi. O yıl Efendimiz (sas) 11 erkek, 4 kadın toplam 15 kişiye bu hicret iznini verecekti.[16] Gidenlerden biri de Mus'ab b. Umeyr olacaktı. Gidecek ve bir müddet sonra Mekke'ye geri dönecekti. [17]

Tam bu noktada şöyle bir soru soralım: *"Neden Mus'ab, Yesrib'de gösterdiği başarıyı Habeşistan'da gösterememiştir?"* Bu mühim bir sorudur değil mi?

Neden Yesrib'de Olan Habeşistan'da Olmadı?

Biraz kıyaslayalım o iki hicret yurdunu? Meselâ; Yesrib 3 Yahudi kabilesinden ve 2 Arap kabilesinden oluşuyordu, bunlar arasında da ciddi sıkıntılar vardı. Ama Habeşistan'da böyle bir durum yoktu. Bir otorite vardı; devletin başında adil bir kral olan Necaşi vardı, o da ileride Müslüman olacaktı. Siyasal anlamda Habeşistan ile Yesrib'i kıyasladığımızda elbette Habeşistan,

[15] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 36, 37.
[16] İbn Hişâm, *es-Sîre,* I, 344.
[17] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 127; İbn Hacer, *el-İsâbe,* III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 36.

Yesrib'ten daha avantajlı idi. Ama gelin görün ki Yesrib'de olanlar Habeşistan'da olmamıştı. Başka bir nokta Mus'ab, Yesrib'e tek başına gitmişti. O, 12 kişilik Yesrib kafilesinde tek Mekkeli idi. Ama Habeşistan yolunda 15 isim vardı ki bunların her biri İslâm tarihinin en güzide şahsiyetlerinden biriydi. Peki, neden 15 kişiye rağmen Habeşistan'da değil de tek kişiye rağmen bu iş Yesrib'de olmuştu?

Tabi bu mühim sorunun birkaç farklı pencereden bakılınca farklı sebepleri var.[18] Ama biz bu meseleye Mus'ab'ın penceresinden bakarak anlamaya çalışırsak şu neticeyi elde ederiz. Efendimiz (sas) Mus'ab ve diğerlerini Habeşistan'a gönderirken amaç şu idi: "Gidin ve orada kendinizi muhafaza edin. Kendinize sahip çıkın. Benden de haber bekleyin; gelin dediğimde dönüp gelin." Giden o kafilenin hepsinin kulakları Mekke'den gelecek bir haberdeydi. Zaten çok değil 3 ay sonra bir yanlış haber duymuş ve hemen dönmüşlerdi.[19] Ama Efendimiz (sas), Mus'ab'ı Yesrib'e gönderirken; temel amaç Yesrib'i Medine kılmak, yani Yesrib'i, Dârü'l-İslâm yapmaktı. *Mus'ab, Habeşistan'a dönmek üzere giderken, Yesrib'e dönmek üzere değil, ölmek üzere gidiyordu.* Mekke'den haber duyup geri dönme hesapları değil, Yesrib'i Medine kılıp onları davet etme hesapları yapıyordu. Böyle olduğu için de 15 kişi ile Habeşistan'da yapamadığı işleri tek başına Yesrib'de yapıyordu. İşte meselenin Mus'ab penceresinden bakıldığında en temel farkı bu idi.

Burada Mus'ab b. Umeyr bize çok önemli bir hakikati öğretiyor ve diyor ki: "Yaşadığınız coğrafyayı siz nasıl görüyorsunuz? Habeşistan olarak mı Yesrib olarak mı? Eğer yaşadığınız toprak Habeşistan ise siz orada sadece sığınmacısınız. Yok, eğer Yesrib ise siz orayı fethetmeye giden bir fatihsiniz."

Bu ikisi arasında nasıl farklar olduğunu biliyorsunuz değil mi? Sığınmacı iseniz; dış dünyaya kapıları kapatmış, kendinizi ve çocuklarınızı muhafaza etme dışında bir amacınız yoktur; bütün hesaplar muhafaza etme üzeredir. Eğer fatih iseniz; kendinizi, ailenizi, yakınlarınızı muhafaza etmeyi, çevreyi fethederek elde edeceğinizi çok iyi bilirsiniz. Bundan dolayı da bütün he-

[18] Bu sebeplerden bir tanesi de hiç şüphesiz Hz. Mus'ab'ın Habeşistan'da kazandığı tecrübeleri, Yesrib'de uygulama imkânı bulabilmesidir.

[19] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 3; İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 194; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 77.

saplarınız dünyanın ıslahı üzere kurulur. Belki dünyayı ıslah edemezsiniz; ama hedefiniz büyük olduğu için, o büyük hedef ile küçük bir başarı elde etmiş olabilirsiniz. Hal böyle olunca herkes kendi kendine şunu sormalı; falanca yerde evim kira, öğretmenim, imamım, birkaç sene buralarda oturup sonra başka yerlere taşınacak biriyim ya da Avrupa'da, Amerika'da eğitim için, ticaret için, hizmet için, aş için her ne maksat ile olursa olsun bulunan biriyim; yaşadığım yer nere olursa olsun, ben bulunduğum yeri Habeşistan olarak mı görüyorum, Yesrib olarak mı görüyorum? Nasıl görüyorsam elde edeceğim şey kesinlikle ona bağlıdır. Eğer ben yaşadığım toprağı Habeşistan olarak görüyorsam; 25 yıl orada yaşasam da hep dönmenin hesaplarını yapacağım için o toprağa tohum ekmem mümkün olmayacaktır. Bavulunu hep kapının arkasında saklayan biri orada ne yapabilir ki? Ama ben yaşadığım toprakları Yesrib olarak görürsem, yani dönmek için değil de Mus'ab gibi ölmek için oralarda bulunduğumun bilincinde olursam Yesriblerin Medine olması yakındır, inşallah...

Hicret'ten Hicret'e Bir Hayat

Mus'ab b. Umeyr, I. Habeşistan hicretinde 3 ay orada kalınca dediğimiz gibi duydukları bir haber üzerine Mekke'ye döndüler. O günlerdeki sosyal kural gereği birinin himayesine girmesi gerekiyordu. O da akrabası olan müşrik liderlerden Nadr b. Hâris'in[20] himayesine giriyordu.[21] Sonra doğruca üç aydır görmediği Efendimiz'in (sas) huzuruna geliyor, Efendimiz'e (sas) sarılıyor, hasret gideriyor ve başlarından geçenleri anlatıyorlardı..

Mus'ab'ın annesi Hunâs, oğlunun dönüşü ile ümitleniyordu: "Acaba pişman olmuş mudur?" diye, içinden bazı duygular geçiriyordu. Diğer oğlu, Ebû'l-Aziz'i hemen Mus'ab'a gönderdi: "Git, bir bak haline ve bana haber getir." dedi. Ebû'l Aziz gitti ve geldi, annesine dedi ki: "Mus'ab aynı Mus'ab; nasıl gitmişse aynen dönmüş." Anne çılgına dönmüştü; bağırıyor, çağırıyor; ama bir türlü bu işi anlamak istemiyordu. Mus'ab o günler annesini ziyare-

[20] Döneminin farklı isimlerinden biridir. Bkz. İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris" *DİA*, XXXII, 280, 281

[21] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 227-228.

te geliyor, ona İslâm'ı anlatmak için gayret sarf ediyor, ancak anne bir türlü dinlemiyordu.

Yine bir gün Mus'ab, annesine bir şeyler anlatmaya çalışmıştı; ama yine anne hakaretlerle karşılık vermişti. Mus'ab üzgün ve yüreği kan ağlayarak oradan ayrılınca, Mus'ab'ın küçük kardeşi Ebû Rumî sessizce evden dışarı çıkıyor ve Mus'ab'ın yanına geliyordu. Mus'ab, kardeşini görünce: "Seni de mi annem gönderdi" diyordu. Ebû Rumî, "Hayır! Ben kendim geldim, gelmemin sebebi ise, seninle aynı yolda yolcu olmaktır, gittiğin günden beri düşünüyorum ve senin girdiğin bu dinin doğru olduğuna, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna iman ediyorum" diyordu. İki kardeş birbirlerine sarılıyor; asıl kardeşliğin yeni başladığını âleme duyurucasına gözyaşları döküyorlardı.[22] Mus'ab'ın dirayeti kardeşinin imanına vesile olmuştu.

Mus'ab b. Umeyr bize yine bir şey öğretti değil mi? 'Siz dininizi yaşayın, yaşamak en büyük tebliğdir; konuşmaktan daha tesirlidir. Saatlerce namazı anlatmaktansa, ev halkınız sabah suyun sesini duysunlar; çeşmeden akan suyun sesi, dilden çıkan kelimelerin sesinden daha tesirlidir.' İşte Mus'ab da bunu yapmıştı. O kardeşine belki dilden bir şey anlatmamıştı; ama halden, hayatından çok şey anlatmış, o anlattıkları da Ebû Rumî'nin gönül sandıklarının kilitlerini açmıştı.

Mus'ab'ın ailesinden birini kazanmasının sevinci devam ederken, o günler Mekke, Müslümanlara karşı baskı ve şiddetini daha arttırmıştı. Öyle ki Mekke sokakları şimdi Müslüman olan insanların kamçılar altındaki sesleri ile işkenceler altındaki inlemeleri ile çağlıyordu. Günler böyle zorlu giderken Efendimiz (sas) Müslümanlara yeniden Habeşistan yollarını işaret ediyordu. Bu sefer daha kalabalık bir kafile Habeş ülkesinin yollarına düşecekti. 83 erkek, 18 kadın toplam 101 kişi ilk giden kafile içerisinde yer alacaklardı. [23] Tabi daha sonra münferiden gidenlerle sayı biraz daha artacaktı; ama ilk giden kafilenin sayısı bu kadardı. Tarihler Nübüvvetin 6. yı-

[22] Ebû Rumî, Hz. Mus'ab'ın baba bir kardeşidir. Onun annesi Rûm asıllı bir kadın olduğu için böyle künyelenmiştir. Ebû Rumî, iman yolunda bir hayat yaşayacak, en son Yermûk Savaşı'nda şehit olacaktı. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2228; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VI, 109.

[23] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 434-435; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 198-227.

lını gösterdiğinde, I. Habeşistan hicretinin üzerinden 3-4 ay geçmemiştir ki Müslümanlar yine hicret yollarına düşmüşlerdir.[24] Mus'ab, bu hicrete, yeni Müslüman olmuş küçük kardeşi Ebû Rumî'yi de yanına alarak katılmış, hayatı hicret olan bu büyük insan ikinci kez Habeşistan yollarına düşmüştü. [25]

İmtihanlar Şiddetleniyor

Hz. Mus'ab, kardeşi Ebû Rumî ile birlikte bir müddet Habeşistan'da kaldıktan sonra Mekke'ye dönmüştü. Bu dönüş zamanı konusunda net bir bilgi yok elimizde; ama Müslümanların ambargo altında oldukları Şib-i Ebî Talib günlerinin sonuna doğru olduğunu söyleyebiliriz. Onun geri dönüşünü haber alınca anne Hunâs, yine ümitlenmiş, acaba Mus'ab bu sefer döner mi diye içinden bazı hesaplar yapmaya başlamıştı. Bakmıştı ki Mus'ab yine aynı halde, bu sefer bir evlat için daha zorlu olan bir imtihanı seçmişti. Hunâs, Mus'ab'a demişti ki: *"Ey Mus'ab! Eğer bu dini bırakıp atalarının dinine dönmezsen, Lat'ın, Uzza'nın ve Menat'ın üzerine yemin olsun ki ağzıma bir tek lokma almayacak, bir damla su içmeyeceğim. Açlıktan ölüp gitsem de ben bu halden vazgeçmeyeceğim."* Ne kadar zor bir durum değil mi? Bu sözler üzerine Mus'ab annesinin karşısında durdu; yaşlı gözlerle; *"Ey Anacığım! Seni ne kadar sevdiğimi sen çok iyi biliyorsun. Sana zarar gelmesinin bana ne kadar ağır geleceğini de sen iyi biliyorsun. Ama anacağım; unutma ki ben Rabbimi senden daha çok seviyorum, Peygamber olarak iman ettiğim elçiyi senden daha çok seviyorum. Onların sevgisi yüreğimi kaplamışken, sen açlıktan kırılsan bile ben bu dinimden ve bu davamdan vazgeçmeyeceğim."* Hunâs, oğlundaki bu kararlılığı görünce artık Mus'ab'a hiçbir şey demedi, diyemedi. Son sözü; "Git, ne halin varsa gör!" oldu. [26]

Bunun üzerine Mus'ab, Müslümanların yanına döndü. O günler Şib-i Ebî Talib ambargosunun son günleri idi. 3 yıl boyunca Müslümanlar, büyük bir imtihan vermiş, işin sonunda da müşrikler ambargoyu kaldırmak zorunda kalmışlardı. Ambargonun kalkması ile Müslümanlar biraz rahatlamış-

[24] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 195; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 67-69.
[25] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1841; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[26] Büreygış, M. Hasan, *Mus'ab b. Umeyr*, s. 22, 23.

ken, arka arkaya olan iki ölüm, Efendimiz'i (sas) de Müslümanları da tabi ki Mus'ab'ı da derinden yaralamıştı. Önce 10 yıllık şefkatli kolların sahibi olan Ebû Talib vefat etmiş, ondan üç gün sonra 15 yıl nübüvvetten önce, 10 yıl nübüvvetten sonra, 25 yıldır, Efendimiz'in (sas) yastığının ortağı, evinin sultanı, mü'minlerin annesi Hatice validemiz vefat etmişti.[27]

O acı günlerin hemen arkasından gelen günlerin birinde, Efendimiz (sas) bir grup sahâbî ile birlikte Kâbe'nin avlusunda oturuyorlardı. Bu olayı bize birçok kaynakta Hz. Ali anlatır. Der ki Hz. Ali: "...Bir de baktık, Mus'ab eski bir elbisenin içerisinde bize doğru yürüyor. Efendimiz (sas) gelenin Mus'ab olduğunu görünce, bir anda 5-6 sene önceki Mus'ab'ı hatırladı. O göz kamaştıran elbiseler içerisinde, herkesin iç geçirdiği ayakkabılar içerisinde, ona mahsus kokular sürünüp sokaklarda yürümeye başladığında, Mekke'nin en güzel kızlarının, Yusuf'un karşısında sinelerini parçaladıkları gibi, iç geçirdikleri Mus'ab'ı hatırladı. O Mus'ab, şimdi yırtık, yamalı bir elbise içerisinde kendine doğru yürüyor. Efendimiz (sas) bir ah çekti orada; gözünden yaşlar boşandı. Efendimiz (sas) Mus'ab kendine doğru yürürken döndü ve ashâbına dedi ki: **"Dünyayı bütün ahalisiyle değiştirebilen Allah'a hamd olsun. Şu genci görüyor musunuz? O, önceden anne ve babasının en sevgili varlığı idi. Daha sonra Allah ve Resûlü'nün sevgisi, anne ve babasının sevgisine galebe çaldı. O da, Allah'ı ve Resûlü'nü anne ve babasına tercih etti."** [28]

Ufukta Yesrib Var!

Efendimiz (sas) 10. yılın sonunda: "Acaba Taif imana yatak olur mu?" düşüncesiyle yanına Zeyd b.Harise'yi de alarak oraya gitti; ama olmadı, oradan da eli boş döndü. Bu sefer Efendimiz (sas) Hac ve ticaret maksadı ile Mekke'ye gelen çadırları dolaştı ve bu çadırlardan bir tanesi Hazreclilere mensup bir çadırdı, orada 6 delikanlı vardı, onları iman etmesi ile yeni bir süreç başladı [29] ve derken, 6 kişi bir sene sonra 12 kişi olarak Akabe'ye ge-

[27] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 236; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198, 199; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 125.
[28] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 128.
[29] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 206; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 238.

lip, Efendimiz'e (sas) el uzatıp, iman ettikten sonra, bir muallim istediler.[30] Efendimiz de onlara Mus'ab'ı verdi. Şimdi Mus'ab, iki Habeşistan hicretinden sonra Yesrib yollarını düşmüştü. Niye hep ben demeden, başka kimse yok mu demeden; Efendimiz (sas) "Sen ey Mus'ab!" dediğinde; "Lebbeyk Ya Resûlullah" deyip arkasına bakmadan 12 kişi ile Yesrib yollarını arşınlamaya başlamıştı. [31]

Mus'ab, Yesrib'e gelir gelmez; Yesrib'in ilk Suffa'sı olan, bir başka ifade ile Yesrib'in Dârü'l-Erkâm'ı olan Esad b. Zürâre'nin evine yerleşmişti. [32] Mus'ab buraya yerleşir yerleşmez, Esad'dan Yesrib ile ilgili bazı bilgileri aldı. Akrabalık ilişkilerinden, sosyal bazı kurallara, gelenek ve göreneklerden, bazı yumuşak karın ihtiva eden hassas meselelere, Yahudilerle olan münasebetten, aile yapılarına kadar tüm bilgileri öğrendi. Bunlar çok önemli şeylerdi. Ayak bastığınız toprakların ve oranın insanının hususiyetlerini bilmezseniz, bazen kaş yapayım derken, göz çıkartabilirsiniz. Çünkü bir davetçi için en önemli meselelerden bir tanesi, davet/muhatap kitlesini çok iyi tanımasıydı.

Mus'ab, bu tarz şeylere dikkat ederek, tebliğ ve davet çalışmalarını aralıksız devam ettirdi. Çok değil, bir yıl içerisinde Medine'de imanın konuşulmadığı ev kalmadı. *"Medenileri/Medinelileri ikna, söz iledir"*[33] ilkesi gereği, Mus'ab; bağırmadan, çağırmadan, kırmadan, dökmeden, sükûnet ile Yesrib'in toprağına iman tohumu ekiyordu. Useyd b. Hudayr'ı, Sa'd b. Muâz'ı, Sa'd b. Ubâde'yi ve daha nicelerini bu hali ile kazanıyordu. [34]

Mus'abü'l-Hayr/Hayırlı Mus'ab...

Aylar Zilhicce'ye yaslanınca hem Yesrib'de hem Mekke'de büyük bir heyecan oluşmuştu. Efendimiz (sas), ara ara Yesrib'den iyi haberler alıyordu; ama neticenin ne olduğu konusunda net bir bilgisi yoktu. Bir yıldır Mus'ab

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[32] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 130.
[33] "... Zîra, medenîlere galebe çalmak iknâ iledir. Söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedâileriyiz. Husumete vaktimiz yoktur..." Bediüzzaman, *Hutbe-i Şamiye*, s. 92.
[34] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 488-688.

ile doğrudan görüşmemişlerdi. Şimdi belirlenen tarih gelmiş, Yesrib'den büyük bir kafile yola çıkmış, kimselere bir şeyler söylemeden Hac maksadı ile Akabe'ye doğru yürümeye başlamışlardı. 73 erkek, 2 kadın, tam 75 kişi... [35] Sadece Müslüman olanların sayısı bundan ibaret değil tabi, gelenler bir yönü ile gönderilen temsilcilerden oluşuyor.

Mus'ab b. Umeyr, usulüne ve üslubuna uygun adımlarla davet çalışmalarını böyle bir noktaya vardırmıştı. Arkasında 75 adam ile Akabe'ye gelmiş; Mekke'nin girişinde yollarını onlarla ayırmış: "Mekkeliler beni sizinle görmesinler" demişti. O başka bir yoldan Efendimiz'e (sas) doğru yürümüş, Yesribliler ise Akabe'de konaklamışlar ve gece Efendimiz'i (sas) beklemeye başlamışlardı. Efendimiz (sas) onlara o gece gelecek, çok önemli şeyler konuşulacak ve hicret yolu o gece açılacaktı.[36]

Mus'ab, kimselere sezdirmeden doğruca Efendimiz'in (sas) yanına gelmişti. Allah Resûlü o büyük davetçiyi karşısında görünce çok sevinir, sarılır; ikisi de orada gözyaşlarını tutamazlar. Bir yıllık hasret orada son bulur. Efendimiz (sas) hemen Mus'ab'ı yanı başına oturtur ve ona, Yesrib'deki durumları sorar. Ne der Mus'ab biliyor musunuz? *"Ya Resûlullah! Yesrib'de imanın ulaşmadığı, konuşulmadığı bir tek ev kalmadı."* Efendimiz'in (sas) duymak istediği de buydu zaten. O anda Efendimiz (sas) öyle bir sevindi ki: "Ey **Mus'abü'l-Hayr! Ey Hayırlı Mus'ab! Desene Allah senin elinle Yesrib'e hayrı ulaştırdı!**" dedi. [37]

Mus'ab bu gelişinde iki ay kaldı Mekke'de iki ay sonra tekrar ve son kez Yesrib'e doğru yola çıktı. Zorlu bir yolculuktan sonra Yesrib'e ulaştığında Yesribliler imanlarının öğretmeni olan Mus'ab'ı büyük bir sevinç ile karşılayacaklardı. Mus'ab'm gidişinin birkaç gün sonrasında Efendimiz (sas) de hicret edecek ve tüm Müslümanlar için de Mus'ab için de Yesrib'de yeni bir dönem başlayacaktı.

[35] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 207, 208.
[36] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 56, 57; İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 207, 208.
[37] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 175.

Medine'de Başlayan Yeni Hayat ve Evliliği

Efendimiz (sas) buraya hicret eder etmez ise, mescidini ve hemen arkasından mektebini inşa ederek başlamıştı. Mescidin inşası bitince yeryüzünde ikinci bir örneği halen o düzeyde yaşanmamış olan bir kardeşlik destanı yazılmış, muhacir ve ensâr kardeş kılınmıştı. Bu kardeşlik olayında Mus'ab'ın payına, Ebû Eyyüp el-Ensârî düşmüştü.[38]

O günler Mus'ab, 36-37 yaşlarındaydı ve halen evlenmemişti. O, kısacık hayatına, dört hicret sığdırmış, onlarca hatta yüzlerce insanın hidayetine vesile olmuştu, ama bir türlü evliliğe sıra gelmemişti. O günlerde Efendimiz'in (sas) vesilesi ile Mus'ab, Efendimiz'in (sas) halasının kızı, annemiz Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşi Hamne bint Cahş[39] ile evlendi.[40] Allah o evlilikten onlara bir kız nasip edecekti bir yıl sonra... Adını Zeyneb koyacaklardı. Zeyneb bint Mus'ab/Mus'ab'ın kızı Zeynep... Zeynep validemiz, yıllar sonra Ümmü Seleme validemizin kardeşinin oğlu olan Abdullah b. Abdullah b. Ebî Ümeyye ile evlenecek ve ondan Muhammed ve Mus'ab isimli oğulları ile Karibe isimli bir kızı olacak, o soy öylece devam edecekti.[41]

Bedir Yolunda

Hicretin 2. yılı Ramazan ayında, Bilâl Bedir için sahâbeyi cihada davet ettiğinde, o davete ilk icabet edenlerden biri de Mus'ab olacaktı. Bedir'in meydanına gelindiğinde Efendimiz'in (sas) elinde bir bayrak, üç sancak vardır. Bayrak siyahtı; sancakların ikisi de siyah, biri ise beyazdı. Efendimiz, siyah bayrağı Ali'ye verdi. Ali, ordunun genel bayraktarı idi. Geriye üç sancak kalmıştı. Bu üç sancaktan biri Hazrec için, diğeri Evs için, üçüncüsü ise Muhacirler içindi. Efendimiz (sas) Hazrec'i temsilen o sancağı, Hubab b. Münzir'e verdi, Evs'i temsilen Sa'd b. Muâz'a verdi. Sıra muhacirleri temsile

[38] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 131; Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 386.
[39] Bkz. Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 346, 347.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.
[41] İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2524; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 135.

gelince gözü Mus'ab'ı aradı. Mus'ab gelince, iman ile inkârın o ilk büyük karşılaşmasında, imanın sancaklarından birini ona taşıttı. [42]

Savaş başladı... Bedir bir günün yarısı kadar sürmüştü, o savaş Kur'ân'ın ifadesi ile *yevmü'l-furkan*'dı;[43] Hak ile batılın, hidayet ile dalaletin, akide ile kabilenin, iman ile inkârın en derin çizgilerle birbirinden ayrıldığı bir savaştı. Bu savaşın sevinen tarafı Müslümanlar olmuştu. Müslümanlar o gün içlerinde Ebû Cehil, Utbe, Şeybe, Velid ve daha nicelerinin bulunduğu 70 müşriği öldürmüş, 70 müşriği esir almış; kendilerinden de 14 arkadaşlarını Bedir'in meydanında kurban olarak, şehit vermişlerdi. [44]

Mus'ab savaş boyunca kendisine emanet edilen sancağı yere düşürmeden taşımıştı. O gün o beyaz sancak, yıllar sonra Bedir her anıldığında, ilk hatırlanan şeylerden biri olacaktı. Savaş sonrası, Müslümanlar esirleri kendileri ile Medine'ye götürme hazırlıklarına girişince, Mus'ab; bir de baktı ki ensârdan Müdlic b. Nadha'nın elinde abisi Ebû'l- Aziz b. Umeyr var. Hemen koştu Müdlic'in yanına ve ona dedi ki: *"Ey Müdlic! Esirini sıkı bağla, onun annesi, Mekke'nin en zengin kadınlarından biridir. Senin esirin çok iyi para eder."* Ebû'l-Aziz; öz kardeşi Mus'ab'ın bu sözlerini duyunca şok olur: "Ey Mus'ab! İnsan öz kardeşine bunu yapar mı?" der. Mus'ab'ın verdiği cevap çok manidardır: *"Benim kardeşim, sen değil; seni bağlayan şu Medinelidir. Bizi kardeş yapan, aynı anadan, aynı babadan olmamız değil; aynı Allah'a ve aynı Peygamber'e inanmamızdır."* [45] İşte hakiki iman budur; bunu da ancak Mus'ab gibi olanlar yapabilir. Boşuna Kur'ân; Bedir'e *yevmü'l-furkan* dememiş değil mi? Fark günü, ayırım günü, ayrıştıran gün... Öyle bir gün ki iman ile inkârı en derin çizgilerle birbirinden ayırıyor; kişiyi babasından, anasından, kardeşinden, akrabasından, en yakınlarından... Çünkü mesele akide meselesi olunca, iman dışında başka hiçbir şeye bakılmıyor.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 11; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 58.
[43] Enfâl 8/41.
[44] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 15; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 144.
[45] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 385; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 140.

Kaynaklarımızın bize naklettiği rivayetlerden gördüğümüz kadarı ile Ebû'l-Aziz, Müslümanlardan çok ikram görmesine rağmen iman etmemiş,[46] annesi fidye olarak 4000 dirhem ödeyerek onu Müslümanların elinden almıştı.[47] Ebû'l-Aziz, Bedir'den sonra kini daha da derinleşmiş ve o halde Uhud'a katılmış ve ne yazık ki Uhud'da Mus'ab gibi hayata veda etmişti.[48] Ama Mus'ab Müslümanların saflarında şehit olarak bu dünyadan ayrılırken, o kâfir olarak bu dünyadan göçüp gitmişti.

Son Durak: Uhud

Bedir'in üzerinden 14 ay geçmemişti ki Mekke 3000 kişilik büyük bir ordu ile Medine'ye doğru yola çıkmıştı. Efendimiz (sas), Mekke'nin bu hazırlıklarını kurduğu istihbarat ağı ve Hz. Abbas'ın o sıralar Müslüman olmasa bile, kendisine yazdığı mektup ile öğrenmişti.[49] Bunun üzerine Efendimiz (sas) Ashâbı ile gelen büyük ordunun nasıl karşılanacağı konusunu istişare etmeye başlamıştı. Kendi ve bazı sahâbenin büyüklerinin görüşü Medine'de kalıp savunma savaşı yapmakken, özellikle Bedir'e katılamamış genç sahâbîlerin görüşü ikinci bir Bedir yaşama heyecanından dolayı meydan savaşı yönündeydi. Çoğunluk onlarda olduğu için, Efendimiz (sas) istişareye verdiği önem gereği kendi görüşünü değil, bu gençlerin görüşünü kabul etmişti. Hemen ordu hazırlanmış, 1000 kişilik büyük bir ordu, Medine'den Uhud'a doğru yola koyulmuştu. Yolun bir yerinde Münafıkların lideri İbn Selül, 300 askeri içlerine şüphe düşürüp, ordudan ayırıp, onları da alarak Medine'ye geri dönmüştü. [50]

[46] Ebu'l-Azîz bu durumu şöyle anlatır: "Beni Bedir'den Medine'ye getirdikleri zaman, ben ensârdan bir ailenin payına düşmüştüm. Muhammed, biz esirler hakkında Müslümanlara tavsiyelerde bulunmuştu. Bu sebeple de onlar, sabah ve akşam yemeklerinden bana verirlerdi, hurmaları ise kendileri yerlerdi. Onlardan birinin eline bir ekmek parçası geçse, onu hemen bana verirlerdi. Ben de utandığımdan, o ekmek parçasını, veren kimseye iade ederdim. Fakat o yine ekmeğe dokunmadan tekrar bana verirdi!" İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 299, 300; Taberî, *Tarih,* II, 287; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* III, 306-307.

[47] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 19; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* I, 143.

[48] Zübeyrî, *Nesebu Kureyş,* s. 254.

[49] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 36; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser,* II, 2, 3.

[50] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 39; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 150.

Efendimiz (sas), Uhud'un yamaçlarına gelince askerlerini orada konuşlandırdı. Okçuları, piyadeleri yerleştirdikten sonra, sıra sancakların verilmesine gelmişti. Uhud'a, Efendimiz (sas) üç sancak getirtmişti. Efendimiz (sas), muhacirlerin sancağını Hz. Ali'ye vermişti. Hazreclilerin sancağını Bedir'de olduğu gibi Hubab b. Münzir'e vermişti. Evslilerin sancağını ise Sa'd b. Muâz'ın yerine, Mus'ab'ın eliyle imana taşınan Üseyd b. Hudayr'a vermişti. Daha sonra Efendimiz (sas) karşı tarafın sancağının yine Abdüddaroğulları'ndan, Mus'ab'ın amca oğullarından Talha b. Ebî Talha'nın elinde olduğunun haberini aldı. Hemen Mus'ab'ı çağırttı ve muhacirlerin sancağını Hz. Ali'den alarak ona teslim etti: **"Bugün sancağımız yine sana emanet"** dedi.[51] Mus'ab ikinci kez İslâm'ın sancağını taşıma şerefine nail oluyordu.

Mus'ab o gün bir hırka giymişti ya da bir rivayete göre Efendimiz (sas) kendi hırkasını Mus'ab'a giydirmişti. Ona bakanlar, onu Efendimiz'e (sas) benzetmişlerdi. Mus'ab da o gün başka bir güzellik vardı. Sanki daha savaş başlamadan o, Cennet insanı olmaya başlamış, daha Uhud'a gelmeden çokları gibi Cennet'in kokusunu almaya başlamıştı. Efendimiz (sas) sancağı emanet ettiğinde ondaki bu havayı fark etmişti; sanki bir daha bu dünyada görüşemeyecekler gibi birbirlerine şöyle bir bakmışlardı. O bakış, sahâbeyi duygulandırmıştı. Çünkü Efendimiz'in (sas) bakışlarında mana vardı. O bakışın manası ise Mus'ab, Cennet yolcusu olacaktı mesajı taşıyordu.[52] Şimdi, Mus'ab bir elinde sancak, bir elinde kılıç, sırtında hırka Uhud'un meydanında risaletin davası için tüm ashâb gibi: *"Emit emit/Öldür öldür!"* diye haykırıyordu.[53] Bedir'in parolası *Ahad ahad* idi.[54] Uhud'un parolası ise düşmanın ödünü koparıyordu. *Emit emit* diye haykırıyorlardı.

Uhud'un Meydanında Bir Yiğit

Uhud, üç safhalı bir savaştı. İlk safhası ikinci bir Bedir, ikinci safhası can pazarının yaşandığı bir zemin, üçüncü safha ise bir toparlanıştı. O savaşın ikinci safhasında Vahşi talihsiz mızrağı ile devrilmeyen bir dağ olan Hamza'yı deviriyordu. İşte bu safhada Abdullah b. Cahş lime lime kılıçların

[51] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 39; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* I, 234.
[52] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 175, 176; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 36,37.
[53] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî,* I, 234; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* I, 317.
[54] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 287; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* III, 274.

altında doğranıyor; kulakları, dudakları gözleri birer birer koparılıyor, çıkarılıyordu. İşte bu safhada Mus'ab, İbn Kamia'nın kılıcının karşısında yıkılıyordu.

Uhud'un bu acı ve hüzünlü safhasında, Mekke tarafı beklediği fırsatı yakalamanın sevinci içerisinde idi. Mekke tarafında çoklarının hesabı şahsi idi. Bedir'de öldürülen yakınlarının kanını yerde bırakmamak ve onların intikamını almaktı. 14 aydır, her gün Kâbe'nin önüne gelip de bu yeminleri yenileyenler vardı. Meselâ; onlardan biriydi. Hind bint Utbe... O, Bedir'de öldürülen babası, kardeşi, amcası ve diğer yakınlarına karşılık Hamza'yı öldürmeye yemin içmişti. Bunun için Cübeyr b. Mut'im'in kölesi Vahşi'yi ayarlamış, onunla bu konuda bir antlaşma yapmıştı. Hind'in dışında da yemin edenler vardı. Ama 4 kişi vardı ki onlar sadece ve sadece Efendimiz'i (sas) öldürmeye yemin içmişlerdi. Bu dört isim şunlardı: Abdullah b. Şihab ez-Zühri, Utbe b. Ebî Vakkas /Sa'd'ın abisi, Übeyy b. Halef, Abdullah b. Kamia...[55]

Bu dört isim, özellikle Uhud'un ikinci safhasında ibre kendilerine doğru dönünce, o meydanda Efendimiz'i (sas) aramaya koyuldular. Tek amaçları O'nu bulup, öldürmekti. Sahâbe bunu bildiği için Efendimiz'in (sas) etrafında âdeta etten bir duvar örmüşlerdi. Kendi canlarını Efendimiz'i (sas) koruma adına siper etmişlerdi. Niceleri o meydanda O'nun ayağına bir tek diken batmasın diye candan canandan, yardan, yarenden vazgeçmişlerdi. Böyle bir sayfada İbn Kamia da aklına koyduğu bu planı yerine getirmek üzere, Uhud'un meydanında Efendimiz'i (sas) arıyordu. Tam o anda Mus'ab ile karşı karşıya geldiler. İbn Kamia, bir anda "Buldum!" dedi. İşte aradığım insan bu dedi ve hemen Mus'ab'ın karşısına geçti. Elindeki zalim kılıcı Mus'ab'ın sağ koluna doğru vurdu. Mus'ab acılar içinde sağ elinde olan sancağı sol eline doğru aldı. İbn Kamia'nın derdi Muhammed zannettiği karşısındaki insanı yere sermek; Mus'ab'ın derdi ise, elindeki sancağı düşürmemekti. İbn Kamia bu sefer sol kola bir darbe indirdi. Sol kolunda takati kesilmişti. Bu sefer Mus'ab sancağı göğsüne doğru sıkıştırdı; o son anda bile kendine emanet edilen o büyük değeri yere düşürmeme sevdasında idi. İbn Kamia bir darbe de Mus'ab'ın başına vurunca, yıkıldı yiğid sahâbî Uhud'un

[55] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 275; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 319.

meydanına... İbn Kamia, Mus'ab'ın yıkılması ile bastı narayı: *"Muhammed öldü, ben Muhammed'i öldürdüm!"* dedi. Muhammed'i (sas) öldürmek öyle kolay mıydı? Mus'ab'ların olduğu bir dünyada Muhammed öldürülebilir miydi? Mus'ab o zaman anladı ki İbn Kamia; onu Muhammed diye öldürüyordu. İşte o zaman, biraz sevindi; belki sancağı düşürmüştü; çünkü o düşmüştü; ama giderken bile Muhammed'e keffaret olarak gidiyordu. Toprağın üzerine yıkılırken Mus'ab; başını toprağa gömdükçe gömüyor, İbn Kamia da onun işini bitirmek için kılıcını o güzel başa vurdukça vuruyordu. [56]

Daha sonra anlaşılacaktı bunun hikmeti. Mus'ab iki şeyden dolayı başını toprağa gömmüş olabilirdi: İlki; İbn Kamia onu Muhammed diye öldürüyordu. 'Aman beni tanımasın, beni o zannetsin. Eğer benim Muhammed olmadığımı anlarsa, Efendimiz'in (sas) peşini bırakmaz.' Bundan dolayı tanınmamak için başını toprağa gömdükçe gömüyordu. İkincisi ise; Mus'ab utanıyordu, mahcuptu. Efendimiz (sas) bana bu sancağı emanet etmişti; ama ben koruyamadım, Muhammed'in sancağını yere düşürdüm. Ben Rabbimin ve O'nun yüzüne nasıl bakarım endişesi ve mahcubiyetinden dolayı toprağa yüzünü gömüyordu.

Hey Mus'ab! Sen nasıl bir muallimsin böyle! Hayatın boyunca değil sadece o gün, 1500 sene sonrasına bile ders veriyorsun. Değil sadece hayatında, giderken bile ders veriyorsun. Ama öyle ağır bir ders ki bir daha başka birinin hele bizim gibi yarım yamalak adamların yapacağı bir iş değil bu...

Düşen Sancak, Yetişen El

Mus'ab devrilince Uhud'un meydanına, sancak düşmüştü. Mus'ab düşünce, sancak düşmüştü... Hz. Ali hemen koştu, Mus'ab'ın kanı ile âdeta imza attığı o sancağı kaldırmış yerden bir daha onu Uhud'un meydanında sallamıştı.[57] Mus'ab düşünce, Ali çıkmıştı sahneye, zaten Ali hep sahnelerde idi... Neden risalet davasının sancağı şimdi yerlerde? Çünkü içimizde ne yürüyünce taşı toprağı inleten Hamzalar var... Ne ancak kol kesilince sancağı yere bırakacak Mus'ablar var... Ne de düşen sancağı yeniden kaldıracak Aliler var...

[56] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[57] Taberî, *Tarih*, III, 17.

Uhud o zorlu savaş, büyük bir acı ve ders ile sona eriyor. Mekkeliler çekiliyorlar; geldikleri yere dönüyorlar. Müslümanlar toparlanıyor, Uhud'un yamaçlarından savaşın meydanına doğru iniyorlar. Sıra işin en zor tarafına geliyor; şimdi Uhud'un meydanında kanlı bedenleri ile duran yiğitler, birer birer toprağa emanet edilecekler...

Yiğitler getiriliyor, birer birer huzuru Nebi'ye... Son kez kutlu Hz. Nebi (sas) bu dünya gözü ile onları görecek, onlar şehit olarak son kez Efendimiz'in (sas) huzurunda onun nefesini duyacaklar... Süveybıt b. Sa'd ile Mus'ab'ın baba bir kardeşi olan Ebû Rumî, kanlar içerisinde olan Mus'ab'ın mübarek cesedini Efendimiz'in (sas) huzuruna taşırlar.[58] Efendimiz (sas) 15 yıldır, iman yolunda, risaletin davası uğrunda elinden gelenleri yaptığı gibi, elinden gelmeyenleri bile yapan bir yiğidini o halde görünce gözyaşlarına hâkim olamaz... Bu, onlarla bu dünyadaki son anlardı; bir veda idi...

Sordular: "Ya Resûlullah! Ne yapalım şehitlerimizi, Medine'ye mi götürelim, burada mı defnedelim." Efendimiz: **"Burada defnedin kıyamete kadar gelecek mü'minler burada onları ziyaret etsinler, onlara selam versinler. Allah'a yemin olsun ki kim onlara selam verirse, onlar, bu selamları duyar ve bunun karşılığını verirler."** [59] buyurdu.

Nereden Nereye

Daha sonra kabirler kazılmaya başlandı. Kabirler kazılmıştı; ama şehitlerin sayısı fazla idi. Uhud'un şehit sayısı 70 idi; ama bunların bazıları yaralı bir halde Medine'ye gitmiş, orada vefat etmişlerdi. Bazılarını ise yakınları, Efendimiz'in (sas) uyarısından önce alıp Medine'ye götürmüşlerdi. Geriye kaç kişinin kaldığı net değildir; ama 50 yakın şehidin bir anda defnedildiği tahmin edilmektedir. Kabirler kazılıp, şehitler sayılınca; Sahâbe; "Ya Resûlullah! Kazdığımız kabirler şehitlerimize yetmeyecek" dediler. Efendimiz (sas): **"Öyleyse, bir kabre iki kişi koyun"** dedi. Sahâbe bu sefer: "Hangi sıra ile koyalım" dediler. Efendimiz: **"Kur'ân'ı en çok bileni öne, ondan az bileni arkaya koyun. Dünyada birbirlerini sevenleri, birbirlerinden ayırmayın ve**

[58] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 336.
[59] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 29.

onları elbiseleri ile defnedin. Onlar yarın Allah'ın huzuruna o kanlı bedenleri ile varacaklar"[60] dedi.

Bu emir gereği şehitler defnedilmeye başlandı. Önce Hamza, onun hemen yanı başına yeğeni Abdullah b. Cahş... Sonra Mus'ab geldi; elbiseleri paramparça olmuş üstünde... Sahâbe dedi ki: "Ya Resûlullah! Mus'ab'ın elbisesi parçalanmış, üstünde ki hırkayı yukarı çekiyoruz ayakları, ayaklarına çekiyoruz başı açıkta kalıyor, ne yapalım?" Bunun üzerine Efendimiz (sas) Mus'ab'ın bedeninin başına geldi. Şöyle bu halde olan Mus'ab'a yaşlı gözlerle baktı: **"Ah Mus'ab ah! Seni Mekke'de ilk gördüğümde üzerinde paha biçilmez elbiseler vardı. Senden daha güzel giyinen yoktu. Şimdi sen, saçların dağılmış ve sadece eski bir hırkanın içinde üzerini bile tam örtmeyecek elbiseler içindesin..."** Efendimiz (sas) sözlerini bile tamamlayamamıştı; sonra döndü sahâbeye dedi ki: **"Hırkayı başına doğru çekin, ayaklarını ise izhir otları ile kapatın."**[61] Böyle yapıldı ve Mekke'nin en asil genci sarılacak kefen bile bulunamadan, bu dünyadan çekip gitti...

Kapanan Hayat Defteri, Kapanmayan Amel Defteri

İşte Mus'ab'ın hayat defteri böylece kapanıyordu. O, 15 yıl iman yolunda böylece yürüyor, en son hayatını imanına şahit kılarak, Uhud'un meydanında kanı ile bu defterin son sayfasını imzalıyor; risaletin davasının nasıl bugünlere geldiğini, bu işin ucuz olmadığını, Mus'ab olmanın sadece söz ile olmadığını öğretiyordu.

Mus'ab'ın şehadetinden sonra sahâbe onu hiç unutmamış, onun yaptığı o büyük hizmeti ve hizmetteki ihlâsı hep kendilerine ilham kaynağı etmişlerdir. Ne zaman ***"Mine'l-Mü'minine ricalün..."*** [62] ayeti okunsa o hatırlanırdı.

Sahâbenin onu hiç unutmadığına dair birkaç rivayet var elimizde; ama ben sadece iki tanesini size aktaracağım. Birini bize Mus'ab'ın hidayetine vesile olan Habbab b. Eret, diğerini ise bize büyük sahâbî Abdurrahman b.

[60] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* IV, 19; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* I, 336; Taberî, *Tarih,* III, 26.

[61] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 133; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 36,37.

[62] *"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler/yiğitler vardır. Onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."* Ahzâb 33/23.

Avf aktarır. Buhâri'de geçen rivayette Habbab b. Eret şöyle diyecekti: "Biz de Allah ve Resûlü'ne iman ettik, biz de sevabını sadece Allah'tan umarak hicret ettik. Ama biz nerde, Mus'ab nerde? Bizden kimine sevabın meyvesi yetişti; şimdi biz dünyada o meyveleri yiyoruz. Ama kimi de bu dünyadan hiçbir şey almadan gitti. İşte Mus'ab onlardan biriydi. O Uhud'da şehit olduğunda üstüne örtecek kefen bulamamıştık. Üstündeki kanlı hırkayı başına çekmiştik ayakları, ayaklarına çekmiştik başı açıkta kalmıştı. Onun kefeni izhir otları olmuştu. İşte o böyleydi, o nerde biz nerde..." [63] Uhud'dan sonra Habbab b. Eret, tam 34 yıl daha yaşamıştı; ama o hep, Mus'ab'ın duruşunu varılacak en ideal duruş olarak kendisine hedef edinmiş ve bunun için çırpınıp durmuştu.

Gelelim Abdurrahman b. Avf rivayetine bu rivayeti de bize yine Buhârî nakleder: Abdurrahman b. Avf oruçlu olduğu bir gün iftar sofrasının başına oturmuştu. Evinin hanımı birkaç kap yemek, hurma, işte o günkü şartlar içerisinde ne var ise onları getirmişti. O büyük insan, ezanı beklerken, şöyle bir sofraya bakmış, sonra birden hıçkırıklarla ağlamaya başlamıştı. Ev halkı ne olduğunu anlamamıştı. Bir müddet sonra Abdurrahman b. Avf: "Ah, Mus'ab ah!" diye bir inlemiş, sonra demiş ki: "O benden daha hayırlıydı. Uhud'da şehit edildiğinde bir kefeni bile olmamıştı. O bu dünyaya çok büyük izler bırakmış; ama bu dünyadan hiçbir şey almadan çekip gitmişti. O bu halde gitti. Sonra Allah bize dünya nimetleri bahşetti. Bir sürü nimetin sahibi olduk. Ben şu anda çok korkuyorum; Acaba Allah bize yaptıklarımızın karşılığını burada bu dünyada mı veriyor; acaba bize öte tarafta artık bir şey alamayacak mıyız? Biz peşin olarak alıyoruz da artık öte tarafta mahrum mu kalacağız?"[64]

Hz. Habbab'ın da Hz. Abdurrahman'ın da nasıl hayatlar yaşadıklarını ve bizlere nasıl miraslar bıraktıklarını iyi biliyoruz; ancak yine de onların dünyasında Hz. Mus'ab'ın böyle bir yeri vardı. Rabbimizden niyazımız, bizleri de Mus'ab'ın ruhu ile donatması ve bu çağın Mus'ablarından olabilmek için yardımını esirgememesidir. Yesribileşen coğrafyaların çok olduğu bu

[63] Buhârî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 89; Müslim, *Kitâbü'l-Cenâiz*, 13; Tirmizî, *Menâkıb*, 122; Ebû Dâvûd, *Vesâya*, 11.

[64] Buhârî, *Kitâbü'l-Cenâiz*, 37.

zaman dilimlerinde bu ruha çok ama çok ihtiyacımız var. Mevlâ bu ruhu bizlere nasip eylesin ve her daim bizleri Hz. Mus'ab'ın izini takip edenlerden kılsın.

MUS'AB B. UMEYR'İN HAYATINDAN MESAJLAR

- Bu zaman dilimlerinin Mus'ab'ı olmak istiyorsan; feda etmeyi, sürekli vermeyi, gözden çıkarmayı ve kurban olmayı hayatının esası kılmalısın. Küçük şeyleri feda edemeyen, büyük karşılıklara nasıl ulaşabilsin ki?
- Bu toprakların Mus'ab'ı olmak istiyorsan, buraları Habeşistan olarak değil, Yesrib olarak görmek zorundasın. Ölmek için değil de dönmek için bir yerde bulunursan, orayı nasıl yeşertebilirsin ki?
- Bu ortamların Mus'ab'ı olmak istiyorsan, söz adamı değil, hal adamı olmak durumundasın. Yaşantın tebliğ etmiyorsa, sana bakan İslâm'ı sende görmüyorsa, imanın tadını senden alamıyorsa, nasıl başkalarını diriltebilirsin ki?
- Bu zeminlerin Mus'ab'ı olmak istiyorsan, sözün gücüne inanarak, medenileri ikna söz iledir ilkesini unutmamalısın. Hatib olarak kendini, muhatap olarak karşındakini iyice tanımalı, hitap olarak sözlerini güzel seçmelisin. Bunlara dikkat etmezsen, nasıl tebliğ ve davet yapabilirsin ki?
- Bu güzel davanın Mus'ab'ı olmak istiyorsan, zor bir işe talip olduğunu hatırından çıkarmamalısın. Dava risaletin davasıdır; bu davada bedel ödemek var, hicret etmek var, karşılığını burada beklemeden toprağa tohum ekme sorumluluğu var, sevdiğini iddia ettiğin kimselerin keffareti olarak kılıçlar altında doğranmak var. Bunları göze almazsan nasıl Mus'ab'la aynı davanın mensubu olabilirsin ki?